

УДК 316.754

УПРАВЛІННЯ І ПРАВО В ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКІ СМИСЛИ

Н.О. Камбур, здобувач кафедри гуманітарних наук
Харківської державної академії фізичної культури

В статті аналізуються історико-філософські та соціально-філософські витоки управління і права особистості на освіту, що були закладені в працях видатних мислителів від стародавнього світу до сучасності. Показано, що освітня система в кожній країні передбачає свою систему державної участі в освіті, засновану на традиціях освітньої системи і тенденції її розвитку. Доводиться, що управлінська і правова системи закладають основу для інституціалізації освітніх стандартів, що є нормативно-структурованою властивістю буття і формою реалізації інтересів особистості, поєднанням індивідуальних намірів людини зі стратегіями політичної, соціально-економічної та культурної діяльності держави в освітньому процесі, де і розкривається характер взаємин людини і держави. З'ясовано, що інституціалізація освіти регулюється суспільними відносинами, пов'язаними з формами навчання, має програмний характер, що виражається в постійному вдосконаленні освітнього законодавства.

***Ключові слова:** право на освіту, освітнє середовище, освітні стандарти, гетерохронний розвиток, інституціалізація форм освіти.*

Сучасні трансформації в сегменті освіти неможливо зрозуміти без аналізу строкатого поєднання соціокультурних процесів, тенденцій та їх теоретичної інтерпретації. Інституціональна форма освіти знаходиться на перехресті множини філософських смислів як на рівні стану суспільства, так і на рівні сукупності соціальних практик, культурного дискурсу, філософської рефлексії і способу аналізу. Освіта в сучасному світі є визначною соціальною цінністю, чинником прогресивного поступу та особистісного розвитку. Право на освіту займає особливе місце в соціально-історичному бутті і без належного рівня реалізації цього права неможливий динамічний розвиток суспільства, оскільки саме освіта є потужним засобом досягнення економічних, соціальних і політичних цілей будь-якої держави. Права людини в сфері освіти можна розділити на дві групи: права особистості на освіту і права особистості в освіті. Перша група прав лежить в основі будь-якого демократичного суспільства і покликана забезпечити рівні стартові можливості для кожної людини.

Звичайно, лише цим значення права на освіту не вичерпується, воно забезпечує в кінцевому рахунку інтелектуальну могутність держави і, як наслідок, є умовою її соціального і економічного благополуччя. Друга група прав є умовою побудови соціально-гуманістичної системи освіти, що забезпечує виховання вільних громадян, які визначають власну траєкторію інтелектуального і культурного розвитку і реалізацію особистих творчих здібностей індивіда. Реалізація прав особистості в освіті є неодмінною умовою формування людини, що поважає закон. Ця категорія прав лежить в основі виховання громадянина, будучи відображенням правової системи держави, ця група прав слугує потужним стимулом реалізації прав людини та формування правової держави.

Серед наукових доробок вітчизняних дослідників відсутні праці у яких би всебічно були проаналізовані історичні, філософські, правові, педагогічні та інші аспекти розвитку прав особистості в сфері освіти. Історія формування і розвитку прав особистості в сфері освіти по суті являє міждисциплінарну проблему, яка відкривається на межі історії, філософії, правознавства, педагогіки. Крім того, ця проблема не замикається у вузьких часових рамках, і відображає розвиток освіти в різних державах практично за весь період світової цивілізації, починаючи з її витоків. Протягом багатьох століть теоретичні знання, пов'язані з навчанням і вихованням, розроблялися в надрах філософії. Отже, перші уявлення про сутність освіти, її роль і завдання в розвитку людини та її прав – з одного боку, а з іншого – роль і завдання держави в цій сфері представлені в працях Конфуція, Аристотеля, Платона, Плутарха, Сенеки і Цицерона. Ідеї і концепції цих мислителів дають можливість пояснити складні елементи залежності і взаємообумовленості соціально-історичного розвитку прав особистості, демократичних свобод, етичних і педагогічних систем.

Період західноєвропейського Середньовіччя стосовно розвитку інституту освіти і прав особистості на освіту та прав особистості в освіті представлено роботами Я. Буркгардта, Ч. Берда, Г.Ф. Кольба, Л.М. Карсавіна в яких розкривається становлення і розвиток освіти, духовності і культури. Теоретична думка Нового часу осмислила ту роль, яку має відігравати освіта в суспільстві.

Найбільш послідовне відображення ідеї освіти отримало в роботах Я.А. Коменського [2], який одним з перших стверджував принципи гуманізму і демократизму, знищення соціальної нерівності між соціальними станами, широко розумів значення освіти в житті не тільки суспільства, а й кожної людини. В цей період відбувалось інтенсивне осмислення самоцінності просвітництва на яке покладали надії пов'язані з соціальним прогресом.

З правової точки зору щодо даної проблеми важливим є ознайомлення з історією римського права, яке стало по суті родоначальником загальносвітової правничої науки. Правові аспекти освіти відображені в роботах Д.І. Карнера, М.М. Ковалевського, Г. Радбруха, В.М. Хвостова та ін.

Права особистості на освіту і в освіті в сучасному цивілізованому суспільстві стали невід'ємною частиною прав людини в системі загальнолюдських цінностей, визнаних світовою спільнотою. До низки фундаментальних закономірностей розвитку прав в сфері освіти перш за все необхідно віднести принцип нерівномірного і гетерохронного розвитку прав в сфері освіти, принцип "тривалих зусиль" і принцип взаємозв'язку «обсягу» права і якості освіти [3, с. 37]. Аналіз історії розвитку прав особистості в сфері освіти показав, що в різних історичних епохах в одній і тій же країні розвиток конкретного права відбувався нерівномірно. Одні права розвиваються швидше, інші повільніше, а стосовно деяких взагалі може спостерігатися регрес. Це явище, що отримало назву гетерохронного розвитку свідчить, що в конкретній державі правовий інститут розвивається як цілісна система і підпорядковується закономірностям системного генезису. Дослідження розвитку прав в сфері освіти приводить до висновку про те, що існують загальні закономірності еволюції окремих прав. В результаті вибудовується струнка система загальнолюдських цінностей, світоглядних ідеалів, моральних норм, які відображають духовний досвід людства. Принцип «тривалих зусиль» акцентує увагу на тому, що розвиток системи прав в галузі освіти не обмежується законодавчим актом, а вимагає певних поетапних зрушень – соціально-економічних, духовно-моральних, політико-ідеологічних, психолого-педагогічних з метою створення

умов для реалізації конкретного права. Не менш важливий принцип зв'язку «обсягу» права з якістю освіти. Розширення обсягу права майже завжди призводить до зниження якості навчання і з часом виникає необхідність тимчасового обмеження обсягу права. Всі країни, які вводили це право, пройшли через етап зниження якості навчання. Таким чином, знання закону зв'язку обсягу права з якістю освіти дозволяє прийняти запобіжні заходи, не дискредитуючи саме право на освіту.

Управління і право інституціалізують освітнє середовище, виступаючи системо-утворюючою серцевиною, в якій знання знаходить соціально значущі інституційні форми, трансформується в інтелектуальні проекти, технології, наукові школи і навчальні дисципліни. Формування і розвиток прав особистості в сфері освіти є частиною загального процесу еволюції прав людини. Для пізнання складного цілого, яким є права людини в освіті і на освіту необхідно в широкому соціально-історичному контексті враховувати вплив найрізноманітніших факторів, які настільки тісно переплітаються між собою, що важко визначити, якому з них належить домінуюча роль [9]. Розкриття історичної природи взаємозв'язку, взаємозалежності прав і свобод людини і прав особистості на освіту і в освіті закладає основи гуманістичної системи освіти на принципах реалізації базисних прав і свобод, в тому числі прав особистості в освіті в процесі навчання. Основними детермінантами розвитку прав людини в сфері освіти виступають морально-етичні норми, державні закони та педагогічні концепції.

Освіта є частиною соціокультурного розвитку людства має свою тисячолітню історію і традиції, кращі з яких зберігаються і донині. Історія формування освітнього середовища і його інституціалізація в повній мірі зачіпає всі розумові, моральні, духовні і фізичні інтереси людини і по праву ототожнюється з історією цивілізації, з розвитком прав людини. Історія цивілізаційного поступу людства включає і поступальний розвиток права на освіту. Соціокультурна спадщина стародавніх держав-цивілізацій переконує в тому, що правові норми стосовно освіти існували на всіх етапах суспільного

буття. Освіта була становою і цим уже задавалася зумовленість прав особи на отримання освіти. Права людини в системі освіти в стародавніх цивілізаціях були обумовлені комплексом факторів, що існували в конкретній соціально-історичній дійсності. Право вільно формувати і виражати свої погляди, переконання не могло бути реалізованим в державах стародавнього сходу, де індивід перебував під сильним впливом сім'ї і не був визнаним в якості суб'єкта суспільного життя [7]. В Античності це право надавалось, оскільки держава навчала і виховувала воїнів і філософів. Право доступу до інформації було притаманне всім системам освіти, а видатні філософи, математики, природознавці та державні мужі могли бути вчителями і наставниками молоді. В Греції і Римі вже існували молодіжні організації, в яких формувались навички організаційно-управлінської діяльності. Система світи в Античності, покликана була розвивати фізичні, духовні та інтелектуальні задатки особистості. Уже в перших найдавніших цивілізаціях були створені умови для отримання первинної професійної освіти з урахуванням станового принципу. Характерною особливістю освітнього середовища тих часів була свобода у виборі викладачем засобів і методів навчання. Викладач був вільний у своїй професійній діяльності, що давало йому можливість максимально реалізовувати свій педагогічний потенціал.

Роль і значення державних законів, ступінь їх впливу на права особистості визначається тим, якою мірою розвиток прав особистості в освіті обумовлений мораль-етичними нормами на різних соціально-історичних етапах розвитку суспільства. Формування прав особистості в сфері освіти за допомогою державних законів, які стимулювали освітнє середовище в цілому відбувалось в процесі реалізації ідеї доступності та загальності початкової освіти. Характерною рисою всіх розвинених у соціальному і культурному відношенні країн була та обставина, що держава поступово брало на себе турботу і верховне керівництво різними рівнями освіти, починаючи з початкової. Поступово слабкі і поодинокі спроби, що робились на ранніх етапах соціокультурного розвитку, з часом набувають силу державного закону.

Так початкові народні школи в Німеччині стали розвиватися після Реформації. У другій половині XVII століття було видано перший закон про обов'язковість навчання, визначалась плата за навчання, встановлювалися штрафи для батьків, діти яких не відвідували школу, нагляд за школами здійснювався духовним властям. За часів Фрідріха-Вільгельма народна освіта стало відчувати належну підтримку уряду. Монарх створив Вищу Раду освіти, яку згодом замінив спеціальним відділом, котрий відав народною освітою при Міністерстві внутрішніх справ. Очолював цей відділ відомий вчений-гуманіст Вільгельм фон Гумбольдт. Конституція тодішньої Німеччини підтверджувала, що навчання і відкриття шкіл визнається справою добровільною. Всі громадські навчальні заклади за конституцією визнавались державними установами, а діти повинні були прийматись в школу незалежно від віросповідання і навчатись на платній основі. До цього часу вже існували вечірні, недільні школи, сирітські і інші притулки, училища для людей з фізичними вадами, середні і вищі жіночі школи, які в основному давали початкову освіту.

У Франції розвиток початкової народної освіти починається з урядових указів у XVI столітті. Французька революція поставила питання про інституціоналізацію початкової освіти. Законодавчими зборами всебічно обговорювалося питання про народну освіту, створювалися плани, проекти щодо початкової освіти. Згідно з законом про початкову освіту, будь-яка громада була зобов'язана організувати елементарну школу, а в центральному місті кожного департаменту належало мати ще й вищу початкову школу. Певні гарантії передбачалися законом і для вчителів. Зокрема, в законі обговорювалось питання про щомісячну плату за навчання, розмір якої встановлювався місцевою владою. Від плати за навчання були звільнені всі діти з бідних сімей, при чому закон мав настільки широке тлумачення, що майже третина від загального числа учнів за навчання не платила [4].

У США досвід розвитку принципу прав особистості в сфері освіти, ідея загальної початкової освіти пройшли кілька етапів. З визнанням принципу

загальнодоступності початкової освіти поступово здійснювався перехід до його обов'язковості. Держава брала на себе зобов'язання виплат місцевим шкільним органам грошової допомоги, а в обмін на це висувала вимоги вести викладання державною мовою, за участю своїх інспекторів. Держава могла наглядати за процесом початкової освіти, з тим, щоб вчителі мали відповідну професійну підготовку [10]. Центральне освітнє управління наділялося правом піклуватися про можливе об'єднання програм в однотипних навчальних закладах, а також про встановлення наступності між навчальними закладами різних типів, щоб учні, які почали своє навчання в елементарній школі, мали можливість закінчити вищу народну школу. Держава законодавчо брало на себе турботу про організацію спеціальних навчальних закладів для дітей, які з різних природних і соціальних причин були позбавлені фізичних можливостей навчатись в громадських школах. Нарешті, уряд дбав про санітарний стан початкових шкіл і здійснював нагляд за приватними училищами. З точки зору юридичного права, школа ставала доступною для всіх дітей незалежно від їхньої статі, віросповідання, раси, приналежності до того чи іншого стану, а також від роду занять батьків і їх економічного достатку. У США загальнодоступність школи досягалася головним чином за рахунок безкоштовності навчання. Досить істотне значення мало забезпечення учнів безкоштовними книгами і іншими навчальними приладами, а також матеріальна підтримка бідних учнів. Визнаючи за кожною дитиною право на отримання початкової освіти, держава вводила санкції відносно тих батьків, які не виявили турботи про освіту дитини, тим самим закон захищав інтереси дитини [8].

Таким чином, становлення управлінської і правової бази в інституціалізації освіти і формування освітніх стандартів для розвитку освітнього середовища дозволяє виділити низку аспектів: з моменту надання початковій освіті державного характеру різко змінюється ставлення до навчання; з'являються потреби і можливості для створення системи національного освітнього середовища; проблемами закладів освіти займаються громадські організації, які їх утримують і фінансують; держава бере на себе функції

нагляду за реалізацію освітніх програм; визначаються більш чіткі організаційно-правові межі щодо ролі і відповідальності батьків; законодавче регулювання дозволяло не тільки зафіксувати, але і надати права і гарантії на отримання початкової освіти широкому загалу населення; важливе значення має принцип «тривалих зусиль», суть якого полягає в тому, що розвиток освітньої системи не обмежується законодавчим актом, а вимагає тривалої мобілізації фінансових і організаційних зусиль, підтримки суспільної уваги до освіти закріплювалась законом.

Освітні системи інерційні в педагогічному аспекті, вони потребують значних інтелектуальні зусилля щодо розробки змісту освіти, відпрацювання методик навчання. Тільки тривала робота, яка супроводжується концентрацією необхідних ресурсів і організаційних заходів, може привести до реалізації права, закріпленого в законі або соціальної нормі. На реалізацію права на освіту серйозний вплив має зв'язок «обсягу» права з якістю освіти. Під «обсягом» права слід розуміти кількість осіб, які можуть скористатися даним правом. Реалізація обсягу права майже завжди веде до зниження якості освіти. Як наслідок, у людей з'являється негативна реакція на розширення обсягу права, що є підставою для появи платних навчальних установ.

Проблема розвитку освіти і прав особистості в цій сфері в Україні має не тільки свою специфіку, але і властиві закономірності. Зокрема, протягом кількох століть держава не була відокремлена від церкви і, таким чином, релігія мала безпосередній вплив на всі державні установи, сімейний побут і звичаї, законодавство і т.д. Церква для розвитку освіти мала як позитивне значення, забезпечення доступності і обов'язковості освіти, так і відігравала негативну роль, зокрема, у стримуванні демократичних свобод та індивідуального розвитку особистості, що нерідко зводило нанівець її гідності і самоцінність.

Таким чином, в кінці XVIII століття в багатьох країнах у відповідь на широкий громадський рух були прийняті відповідні законодавчі акти в галузі народної освіти, спрямовані на реформу освітніх інститутів. Повсюдно ця реформа починалася з реалізації принципу доступності та обов'язковості

початкової освіти як головного ступеню початкового навчання, проте в силу об'єктивних і суб'єктивних причин, закони ці не принесли бажаних результатів в розвитку початкової освіти. Перш за все це стосувалося трьох аспектів: безкоштовності освіти, законодавчого закріплення батьківських обов'язків щодо освіти їхніх дітей, а також підготовки вчителів. І тільки тоді, коли ці положення стали чітко регламентуватися законом, почався процес загальної початкової шкільної освіти. З введенням в дію державних законів, які сприяли розвитку прав людини на отримання елементарної освіти, фундаментом освіти стають публічні школи. Розвиток прав особистості в сфері освіти на принципах взаємодії правових і етичних норм в суспільстві мало виняткове значення протягом всього процесу інституціалізації освітнього середовища [5]. Ці принципи дозволяли державі регулювати освіту за допомогою законів; морально-етичні норми не тільки доповнили цей процес, але і розвивали права особистості як цілісне явище.

Серед основних моральних принципів і норм, які конкретизовані стосовно до реальної ситуації розвитку прав особистості в сфері освіти слід виділити: свободу і рівність; принцип справедливості; обов'язок і відповідальність; повагу особистості; співчуття і милосердя; принцип терпимості і громадську думку. Істотний вплив на розширення прав і демократичних свобод в системі освіти мали морально-етичні норми. Зі зміною соціально-історичних обставин зміст морально-етичних норм змінюється [1, с.301], що позначається і на нормативно-правовому полі стосовно права особистості на освіту і права особистості в освіті, оскільки у взаємовідносини людини і суспільства кожна соціально-історична епоха вносить свої корективи.

Серед загальних тенденцій і закономірностей в соціально-історичному процесі формування та розвитку прав особистості в сфері освіти особливе місце належить філософсько-освітнім концепціям. Протягом тривалого соціально-історичного розвитку представники філософсько-педагогічної думки прагнули до досягнення людського ідеалу не тільки для блага сьогодення, а й з тим, щоб створити фундамент для нащадків. Як головне завдання освіти і виховання вони

висували ідеї утвердження культу знань і навчання, створення таких систем і методик, які дозволили б розвинути природні здібності особистості. Теоретичні погляди і практичні результати видатних мислителів минулого дають можливість з'ясувати складні елементи залежності і взаємообумовленості розвитку прав, демократичних свобод і філософсько-освітніх концепцій.

Філософсько-освітня концептуалізація як система основних принципів навчання і виховання, що відображає ідеологічні настанови суспільства, виражені конкретним мислителем на політично-правову систему суспільства, особисті права, систему цілей і цінностей людини [6]. У навчально-виховному процесі – це міжсуб'єктні взаємовідносини між учасниками освітнього середовища, що у своїй діяльності спираються на управлінську систему і законодавчу базу та ідеологію суспільства. Філософсько-освітня концепція вбирає в себе і уявлення про права особистості в суспільстві, але ця концепція набагато ширша, ніж просте відображення прав особистості у суспільстві, оскільки доповнюється професійним поглядом на сутність людини. У філософсько-освітніх концепціях відбивається система поглядів на місце людини в даному суспільстві та ідеологічну систему конкретної держави. Педагогічна система завжди деформована, оскільки формується, виходячи з конкретних соціально-історичних умов. У той же час вона багатша, ніж система прав особистості в суспільстві, оскільки базується на більш об'ємному баченні людини, її сутності та розвитку. В силу цього сама педагогічна система слугує потужним стимулом у розвитку прав. Освітні заклади навчають моралі і праву, але недолік в тому, що етика і етикет, побудовані переважно на ідеальних зразках, а у повсякденному житті людина часто бачить порушення цих моральних принципів, правил і навіть норм права. Педагогіка прагне сформувати і виховати належне ставлення до права, але кожна людина сама формує свій світогляд, виходячи з конкретних умов власного життя. У широкому сенсі – це є його особиста філософія ставлення до життя. У вузькому сенсі – це його розуміння своїх прав в освітньо-виховному процесі.

Навчальний процес це той мікросвіт, в якому і формуються перші уявлення

про правові норми, що визначають основу правової свідомості і формують правову культуру особистості. Нерівномірність розвитку прав особистості в освіті має три аспекти: розвиток різних прав в одній і тій же державі; розвиток одних і тих же прав в різних державах; розвиток різних прав в різних державах. Розвиток прав в освіті в кожній державі носить нерівномірний характер і ця нерівномірність обумовлена соціально-історичними умовами кожної держави. Перший аспект дозволяє розглянути розвиток цілісної правової системи в галузі освіти в конкретно взятій країні, що дає можливість до певної міри наблизитися і зрозуміти таке складне явище як формування загальнолюдських правових цінностей на прикладі розвитку прав в галузі освіти. Так, практично у всіх країнах право на обов'язкову початкову освіту в XVII столітті передувало право на професійну освіту, але з настанням ери промислової революції, на початку XIX століття право на професійну освіту почало випереджати в реалізації темпи зростання права на загальну освіту.

Розвиток права на освіту в кожній країні носив не тільки нерівномірний, а й гетерохронний характер, тобто в один і той же соціально-історичний період окремі аспекти права на освіту розвивалися не тільки нерівномірно, але і з різною динамікою, причому на певних соціально-культурних етапах окремі аспекти прав на освіту могли не тільки прогресувати у своєму розвитку, а й перебувати в стані певного регресу.

Таким чином, розвиток різних аспектів прав особистості в освіті і на освіту в окремий соціально-історичний відрізок часу не відбувається паралельно і прямолінійно. Цей фактор дозволяє стверджувати, що вся система розвитку прав особистості в галузі освіти є єдиним цілим: окремі права особистості не можуть виступати незалежно, а тільки у взаємозв'язку з іншими правами. Виходячи із загального принципу нерівномірності і гетерохронності розвитку прав в галузі освіти, можна стверджувати, що суспільство розвиває ті чи інші права і створює умови для їх реалізації в тій мірі, в якій вони в конкретному часовому періоді йому необхідні, і в системі прав особистості може спостерігатися не тільки прогресивний розвиток окремих прав, але і

регресивні по відношенню до окремих прав. Саме явище нерівномірності і гетерохронності є підтвердженням саме системного характеру розвитку прав особистості на освіту. Освіта як соціальний інститут впливає на всю сукупність соціально-економічних чинників, з іншого боку, ті ж чинники впливають на інституціалізацію освіти.

Таким чином, підбиваючи підсумок розгляду управління і права у інституціалізації освіти слід зробити декілька висновків: по-перше, розвиток прав особистості на освіту в окремо взятій країні характеризується нерівномірністю і гетерохронністю; по-друге, розвиток права на освіту особистості реалізується в тій мірі, в якій це потрібно суспільству; по-третє, право особистості на освіту, закріплене на законодавчому є провідним на шляху формування загальнолюдських цінностей у правовій сфері. Чим ширше коло країн, що реалізують ту чи іншу право на освіту, тим з більшою підставою можна стверджувати, що це право входить в зміст загальнолюдських цінностей. Серед факторів, що впливають на розвиток прав людини на освіту, слід виділити інтереси держави, суспільства і особистості, забезпечення прав законами і соціальними нормами. Безсумнівно, що цей процес обумовлений не тільки ідеальними духовними факторами, але і політичними, економічними, соціальними і навіть філософсько-освітніми концепціями і педагогічними системами, що втілюють в собі правову систему та ідеологію суспільства. На кожному соціально-історичному етапі розвитку суспільства відбувалося накопичення, поглиблення і удосконалення цивілізації, культури, загальнолюдських цінностей. Ідея освіти особистості та процес інституціалізації освітнього середовища має важливе значення для розвитку свободи і індивідуальної автономії. У різні соціально-історичні епохи поняття, зміст та обсяг прав особистості в освіті не були однакові, ці права встановлювалися пропорційно обсягу загальних правових норм і свобод людини. Друга половина ХХ століття відзначена визнанням освіти в якості основного і невід'ємного права кожної людини. В цей час в усьому світі освіту визнається не тільки в якості передумови економічного прогресу, але і вагомим соціальним і

демократичним досягненням.

В основі права на освіту та права в освіті лежить рівність всіх людей незалежно від: раси, кольору шкіри, статі, мови, національності, віку, соціального і майнового стану, відношення до релігії, віросповідання, політичних чи інших переконань, економічного становища або народження. Загальні вимоги міжнародного співтовариства до питань широкого і практично необмеженого доступу до освіти дозволяють в короткий історичний термін сформувані і запровадити в життя загальноосвітєву політику, яка б відповідала національним умовам і звичаям, впроваджувала дієві методи для здійснення рівності можливостей всіх людей на навчання і виховання.

Висновки. Розглянувши запроваджені в загальноосвітєвій практиці основні принципи рівного доступу до якісної освіти можна стверджувати, що освітнє середовище відображає правову і моральну систему суспільства. Зокрема, право вільно формувати і висловлювати свої власні погляди; право на особисту недоторканність і на повагу до гідності особи; право на захист честі і доброго імені; право доступу до інформації; право на навчання рідною мовою; право участі в громадських організаціях; право на соціальний захист і справедливість; право на вибір школи; право на розвиток індивідуальності; право на самоврядування; право на отримання первинної професійної освіти. Всі ці права є підтвердженням того, що права в освіті насамперед спрямовані на всебічний розвиток людської особистості і усвідомлення її гідності і самоцінності.

Таким чином, формування і еволюція прав особистості в освіті стала невід'ємною рисою соціально-історичного процесу загальноосвітєвої цивілізації, соціально і культурно обумовленою формою права. Основні права на свободу у виборі освіти, свободу розвитку особистості дають підставу вважати, що це лише початок руху за загальні права і свободи людини у нормативно-правовому полі суспільства. Вони є зосередженням головних позитивних досягнень цивілізації і культури, що забезпечує нормативний, стабільний і незворотний характер в глобальному соціально-історичному процесі функціонування правової системи.

Література

1. Брусакова О.В. До питання про співвідношення моралі і права у конструюванні освітньої реальності/ О.В.Брусакова// Вісник НЮА ім. Ярослава Мудрого – Серія «Філософія, філософія права, політологія. Соціологія». _Вип. №3 (13).- Харків, 2012.-С. 299-303.
2. Каменский Я. А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И. Г. Педагогическое наследие. М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
3. Лазутова М.Н. Права человека в образовании: тенденции и закономерности. – М.: Алвик , 1993. – 285 с.
4. Образовательное законодательство и образовательные системы зарубежных стран. Под ред. Козырина А.Н. М.: Academia, 2007. – 432 с.
5. Сырых В.М. Введение в теорию образовательного права. М.: Готика, 2002. 340 с.
6. Шкатулла В. И. Образовательное право [Текст] : учебник / В. И. Шкатулла. – Москва : НОРМА ; Москва : "ИНФРА – М", 2001. – 681 с.
7. Xiaohuan Su. Education in China: reforms and innovations. Beijing: Nightingale Books, 2002. 192 p.
8. Lawrence M. Student and Parental Rights in Education. // Materials of the Concerned Women For America Conference. Maryland, 1988.
9. Aldrich R. Lessons from History of Education. Routledge: Cromwell Press, 2006. 238 p.
10. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Oxford: Oxford University Press, 2002. 462 p.
11. Brusakova O.V. Do pitannja pro spivvidnoshennja morali i prava u konstrujuvanni osvitrno'i real'nosti/ O.V.Brusakova// Visnik NJuA im. Jaroslava Mudrogo – Serija «Filosofija, filosofija prava, politologija. Sociologija». _Vip. №3 (13).- Harkiv, 2012.-S. 299-303.
12. Kamenskij Ja. A., Lokk D., Russo Zh.-Zh., Pestalocci I. G. Pedagogicheskoe nasledie. M.: Pedagogika, 1989. – 416 s.
13. Lazutova M.N. Prava cheloveka v obrazovanii: tendencii i zakonomernosti. – M.: Alvik , 1993. – 285 s.
14. Obrazovatel'noe zakonodatel'stvo i obrazovatel'nye sistemy zarubezhnyh stran. Pod red. Kozyrina A.N. M.: Academia, 2007. – 432 s.
15. Syryh V.M. Vvedenie v teoriju obrazovatel'nogo prava. M.: Gotika, 2002. 340 s.
16. Shkatulla V. I. Obrazovatel'noe pravo [Tekst] : uchebnik / V. I. Shkatulla. – Moskva : NORMA; Moskva : "INFRA – M", 2001. – 681 s.
17. Xiaohuan Su. Education in China: reforms and innovations. Beijing: Nightingale Books, 2002. 192 p.
18. Lawrence M. Student and Parental Rights in Education. // Materials of the Concerned Women For America Conference. Maryland, 1988.
19. Aldrich R. Lessons from History of Education. Routledge: Cromwell Press, 2006. 238 p.
20. Alexy R. A Theory of Constitutional Rights. Oxford: Oxford University Press, 2002. 462 p.

УПРАВЛЕНИЕ И ПРАВО В ИНСТИТУАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ: ФИЛОСОФСКИЕ СМЫСЛЫ

Н.А. Камбур

В статье анализируются историко-философские и социально-философские истоки управления и права личности на образование, которые были заложены в трудах выдающихся мыслителей от древнего мира до современности. Показано, что образовательная система в каждой стране предусматривает свою систему государственного участия в образовании, основанную на традициях образовательной системы и тенденции ее развития. Доказывается, что управленческая и правовая системы закладывают основу для институционализации образовательных стандартов, является нормативно-структурированным свойством бытия и формой реализации интересов личности, сочетанием индивидуальных намерений человека со стратегиями политической, социально-экономической и культурной деятельности государства в образовательном процессе, где и раскрывается характер взаимоотношений человека и государства. Выяснено, что институционализация

образования регулируется общественными отношениями, связанные с формами обучения, имеет программный характер, что выражается в постоянном совершенствовании образовательного законодательства.

Ключевые слова: право на образование, образовательная среда, образовательные стандарты, гетерохронный развитие, институционализация форм образования.

MANAGEMENT AND LAW IN THE INSTITUTIONALIZATION OF EDUCATION: PHILOSOPHICAL MEANINGS

N.O. Kambur

The article analyzes the historical and philosophical and socio-philosophical roots of governance and individual rights to education, which are shown in the works of great thinkers from the ancient world to the present. It is shown that the educational system in each country provides its own system of public participation in education, based on the traditions of the educational system and the trend of its development. It proves that administrative and legal systems lay the groundwork for the institutionalization of educational standards that is a regulatory structured kind of existence and form of realization of interests of the individual, a combination of individual intentions of a human with the strategies of political, social-economic and cultural activities in the educational process, where the character of relationship between a man and a state is revealed. It is found that the institutionalization of education is governed by social relations associated with learning and has a programmatic nature, resulting in continuous improvement of education legislation.

The article analyzes the social and historical roots of governance and individual rights to education, which are shown in the works of great thinkers from the ancient world to the present. It is shown that the educational system in each country provides its own system of public participation in education, based on the traditions of the educational system and the trend of its development.

The relevance of this topic is determined by the special status of knowledge in an environment where there is a rapid build-up and thorough dissemination of information that changes all spheres of human life and man himself. Innovative trends in the educational environment repeal many previous measurements and bureaucratic requirements for management and control, bringing innovative value and efficiency criteria require registration in law of new educational standards.

The purpose of the article, analyze trends and patterns of formation and evolution of individual rights education in the organic unity of the social and historical and cultural development of civilization.

It proves that administrative and legal systems lay the groundwork for the institutionalization of educational standards that is a regulatory structured kind of existence and form of realization of interests of the individual, a combination of individual intentions of a human with the strategies of political, social-economic and cultural activities in the educational process, where the character of relationship between a man and a state is revealed. It is found that the institutionalization of education is governed by social relations associated with learning and has a programmatic nature, resulting in continuous improvement of education legislation.

Thus, the formation and evolution of individual rights education is an integral feature of the socio-historical process of world civilization, socially and culturally conditioned form of law. The basic right to freedom of choice in education, freedom of the individual give reason to believe that this is only the beginning of the movement for universal rights and freedoms in the legal field of society. They are the main focus of positive achievements of civilization and culture, providing regulatory, stable and irreversible in the global socio-historical process functioning legal system.

Keywords: right to education, learning environment, educational standards, heterochronous development, institutionalization of forms of education.